

IN MEMORIAM

IN MEMORIAM OF PROF. MERI LAKOVA (1946–2021)

На 16 юни 2021 г. почина Мери Лакова, доктор на филологическите науки, професор в Института за български език „Любомир Андрейчин“, учен със значителен принос в областта на теоретичното езиковедие и изследванията върху съвременния български книжовен език. Изключително подготвен лингвист, с афинитет към прилагането на съвременни лингвистични теории върху материал от българската граматика, Мери Лакова е автор на над 100 публикации от областта на генеративно-трансформационния синтаксис, морфологията, граматичната семантика, историята на книжовния език.

Родена е на 8 декември 1946 г. в гр. София. Завършва Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1970 г. със специалност българска филология и втора специалност френски език. През 1971 г. започва работа в Института за български език при БАН първоначално като уредник на списание „Български език“, а през 1971 г. печели конкурс за редовна аспирантка в Секцията за съвременен български език с научен ръководител проф. д.ф.н. Йордан Пенчев. Научната ѝ кариера започва след защитата на дисертационен труд през 1983 г. и назначаването ѝ за научен сътрудник в ССБЕ. Именно от ССБЕ започва творческото и професионалното израстване на Мери Лакова. Тук тя има шанса да работи с всепризнати лингвисти като проф. Л. Андрейчин, проф. В. Станков, проф. Й. Пенчев, под чието влияние се оформя като учен. През 1991 г. след защита на кандидатска дисертация е избрана за старши научен сътрудник II степен, а през 1998 г. придобива научната степен „доктор на филологическите науки“ след защита на дисертационен труд на тема „Принципът на конструктивизма в граматичната семантика на българското просто изречение“ и получава званието „старши научен сътрудник I степен“. Работи като професор в Института за български език до пенсионирането си.

Мери Лакова насочва вниманието си към проучвания в следните тематични области: морфология на съвременния книжовен език, по-точно изследвания върху българския перфект и мястото му в системата на глаголните времена; категорията определеност/неопределеност (в голяма част от разработките си извършва съпоставки с други славянски езици); изследва-

ния по синтаксис, където са приложени някои положения от генеративно-трансформационната теория.

Склонността на Мери Лакова към теоретични обобщения е много ясно изразена в монографията „За някои закономерности в езика и речта“, излязла от печат през 2000 г., където прецизно и точно от езиковедско гледище са дефинирани понятията *езиково равнище* и *езикова единица*. Трудът е принос към теорията на езика с разширяването на теоретичната база за изследване на отделните езикови равнища и единици. Вследствие на задълбочен анализ се установява, че в естествения език (въз основа на български материал) съществуват 14 отделими езикови равнища, характеризирани се със свои особености. Доказва се, че в езика освен конструктивна функция на езиковите единици съществува и деконструктивна – от единици на надредно равнище по определени правила се получават единиците на непосредственото подредно равнище.

Несъмнено плод на творчески натрупвания и опит в теоретичните разработки е книгата „Принципът на конструктивизма в граматичната семантика на българското просто изречение“, защитена като дисертационен труд за придобиване на степента „доктор на филологическите науки“. Тук най-ярко се проявяват възможностите на проф. М. Лакова да прави задълбочени теоретични обобщения. Нещо повече – трудът поставя началото на конструктивисткото направление в българската лингвистика. Изследването съдържа оригинална и цялостна концепция за семантиката на морфологичните и синтактичните категории в българския език и представлява сериозен принос в теорията и практиката на българските лингвистични изследвания по семантика и синтаксис. По идея за конструктивизма в математиката Мери Лакова създава оригинален модел за конструктивизъм в българската граматика. В детайли запозната с методиката на трансформационно-генеративния модел на описание, в първата част на труда М. Лакова създава вариант на генеративно-трансформационен синтаксис и дефинира понятието виртуално синтактично дърво, обхващащо всички типове разширения на различните именни фрази. Във втората част на труда се предлага формула за структуриране на семантиката на което и да е просто изречение в българския език. Изведени са семантичните признаци на изречението във вид на пропозиция, отразяваща извънезиковото събитие. Особено ценно в труда е разкриването на семантиката на морфологичните категории в българския език, като се посочват равнищата, на които категориите се прилагат към структурата на синтактичното дърво на изречението.

М. Лакова участва и в изпълнението на два крупни международни проекта, осъществени в сътрудничество между Българската академия на науките, Полската академия на науките и Френската академия на науките: „Българо-полска съпоставителна граматика“ и „Проблеми на когнитивната граматика на българския и френския език“. Резултат от работата по тези два проекта са нейните разработки „Въпросите и въпросителните изрече-

ния в български и полски език“ и „Перфектът в съвременния български език“.

Книгата „Въпросите и въпросителните изречения в българския и полския език“ е приносно изследване и за двата езика. В съпоставителен план се разглеждат явления, свързани с въпросите и въпросителността в български и полски. Прилагайки съвременни методологии, М. Лакова разкрива логическата природа на въпросите и въпросителността като явление и на въпросителната модалност, използвайки мрежите на К. Петри. Като се опира на генеративно-трансформационната теория, авторката построява генеративни дървета на въпросно-отговорните единства. Тя предлага собствена хипотеза за пътя от формирането на въпрос в съзнанието на говорещия до формулирането на конкретно к-въпросително изречение, установявайки над 100 синтактични позиции на въпросителната дума в изречението. В резултат се експлицират семантичните признаци на всяко от българските и полските въпросителни местоимения.

„Перфектът в съвременния български език“ е когнитивна разработка, представяща собствен модел на българските глаголни времена с оглед на последователността на реферираните от тях извънезикови моменти и на изразяването на категорията *траене на действието*. Използването на когнитивна методология дава възможност за прецизно описание на българския перфект, на преките и преносните му значения, като трудът има съществен принос в изследванията, посветени на системата на българските глаголни времена.

През целия си творчески път М. Лакова проявява траен интерес към изследването на категорията *определеност/неопределеност*. Още през 1983 излиза студията „Семантика на въпросителните местоименни думи в съвременния български книжовен език във връзка с категорията определеност/неопределеност“. В статията „За категорията определеност/неопределеност като семантико-прагматична категория“, отпечатана в сп. „Език и литература“ (1985 г.), се представя модел на категорията от гледна точка на семантиката и прагматиката, изразяваща значенията дефинитност/адефинитност. По-късно, през 1991 г., в книгата „Местоименни въпросителни изречения в съвременния български език“ част от въпросителните местоимения и наречия са категоризирани като изразители на значенията дефинитност/индефинитност/генеричност, а друга част от въпросителните думи – като изразяващи адефинитност (понятие).

Към списъка от значими трудове на проф. Мери Лакова трябва да прибавим и книгата „Семантична характеристика на частите на речта в съвременния български книжовен език“ – първото по своята същност изследване на българските лексеми по семантични признаци, осъществено върху значителен по обем корпус от 15 000 лексеми от всички части на речта, категоризирани според своите референти от действителността. Семантиката на лексикалните единици, където е възможно, се описва чрез семан-

тични признаци, като по този начин се прави опит за семантична характеристика на лексиката на българския език.

Проф. Мери Лакова е автор и на монографиите „Структура на българското изречение“ (2012), „Генеративно представяне на словоизменението в съвременния български книжовен език“ (2016), на студиите „Семантика на изреченията с безлични глаголи за природни състояния в съвременния български книжовен език“ (2006), „Структурен модел за представяне на словоизменението на българските глаголи (2007), „Начало на генеративно-трансформационното описание на синтаксиса на българския език (2013), „Прилагане на някои понятия от математическата топология към граматичната семантика на българските глаголи“ (2019) и др.

Освен трудове с чисто теоретичен характер проф. Мери Лакова е участник в научноприложните проекти на ССБЕ в областта на езиковата култура. Участник е в авторския колектив на два академични правописни речника: „Правописен речник на съвременния български книжовен език“ (1983) и „Нов правописен речник на българския език“ (2002).

Напусна ни не само един задълбочен и ерудиран учен. Напусна ни един истински приятел и колега, доброжелателен и отзивчив, готов винаги да помогне на по-младите, да им вдъхне увереност, да им даде своята безусловна подкрепа, да им предаде своите знания. В нас ще остане завинаги споменът за нейната честност, почтеност и доброта. Ние, колегите на проф. Мери Лакова от ССБЕ, винаги ще си спомняме за нея с дълбоко уважение и обич.

Мери, светла ти памет!

✉ *Assoc. Prof. Katya Charalozova, PhD*
Department of Modern Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria
k.charalozova@ibl.bas.bg